

A teljes áttekintés kedvéért röviden utalunk még az élelmes szerzőnek két másik idevágó munkájára: *L'art d'aider la Mémoire pour apprendre sans efforts, ne jamais oublier* (6. kiad., 252 L.). Célja: az ismeretek legnagyobb mértékének elsajátítása és megőrzése a legkisebb munka és idő befektetésével. A mnemotechnika három főszabálya: 1. Az érdeklődés felkeltése és a figyelem megrögzítése. 2. A tökéletlen képek helyettesítése tökéletesekkel. 3. Az eszmék láncolatának szigorú szemmeltartása (42. l.). — *Pour bien étudier: La Méthode dans l'étude et dans le travail intellectuel. Comment on prépare un examen* (226 l.). A végcél: A lehetőség szerint megvalósítani mindannyiunk vágyát: »A tudás boldogsága a tanulás fáradtsága nélkül«.

Ez ismertetéseken keresztül egy-egy komoly tevőleges és nemleges tanulság tárul elénk. A tanulás mesterségére, technikájára az eddiginél jóval nagyobb gondot kell fordítani. Kívánatos, hogy a tanító, tanár alkalmilag saját gyakorlatában bevált célirányos útmutatásokat adjon növendékeinek arra nézve, hogy mily megengedett eszközök és értelmes módok felhasználásával tehetik a tanulást eredményesebbé. (Igaz, hogy az élesesű és -szemű tanulók erre idővel maguk is rájönnek; jórészt egyéni rátermettségen múlik ez is.) Jóval fontosabb a kérdésnek másik pedagógiai, sőt kifejezetten erkölcsi oldala. A tanuló ifjúságot minél korábban annak felismerésére kell rávezetni, arról meggyőzni, amire a Természet és Élet lépten-nyomon megtanít: hogy erő nélkül nincs munka, munka nélkül nincs eredmény, tehát a tanulásban sincs helye a csodatevésnek. Azt az etikai szabályt, amelynek értelmében csak a lelkiismeretes munkának, erőfeszítésnek lehet tartós sikere, nem szabad megengedni, mert annak végzetes kihatása lehet az egyén egész életére és közvetve a társadalomra és országra. A hajlamosság arra, hogy mindennek könnyebb végét fogjuk, az ifjúságban amúgy is megvan, tehát nem előmozdítani, hanem küzdeni kell ellene. Ideig-óráig a tanítás, tanulás és nevelés dolgában is jelszavak érvényesülnek.¹ Manapság, a pszichológiai és pszichológizálás korában a földgömb visszhangzik az ön-összetételektől: önvizsgálat és önismeret, önképzés és önnevelés. De mi következik ezután?

— m —

Pedagógiai irracionalizmus. címmel a mult számban megjelent cikkünk 361. lapjának alján ezt írtuk: »Nem tudom, vajjon Fröbel ráeszmélt-e erre a jelenségre, írásaiban nyoma van-e?« Tudniillik arra, hogy a gömb méretei csak tökéletlenül, azaz π segítségével irracionálisan fejezhető ki. Időközben ennek némi nyomára akadtam *Fritz Halfter* nagy alapvető munkájában: *Friedrich Fröbel. Der Werdegang eines Menschheitsziehers* (1931, 774 l.). Ennek 477. lapján a szerikus filozófia értelmében csoportosított emberkategóriákat megállapító és 1816-ból való naplójegyzeteiben Fröbel két ízben is alkalmazza a π 't-a nélkül azonban, hogy következetesen és kifejezetten levonná belőle az általunk hangsúlyozott tény: a gömb méreteinek irracionális voltát.

K. F.

¹ Lásd *Jankovits Miklós tanulmányát: Jelszavak a nevelésben.* (Magyar Paedagogia 1941. (50. évf.) 329–343. lap.)